

Živá památka

MELKOVÁ, Pavla a kol. *Živá památka*. Praha: Institut plánování a rozvoje hl. m. Prahy, 2022. 239 s. ISBN 978-80-88377-41-2.

V květnu 2022 byla v pražském CAMPu (Centrum architektury a městského plánování) pokřtěna kniha *Živá památka*. Jde o soubor 17 příspěvků, jejichž cílem je – slovy editorky, architektky Pavly Melkové – „obohatit diskusi o širší možnosti vnímání pojmu památka a její ochrana, zejména v oblasti zapojování památek do současného života“ (s. 11). Šest textů, zařazených (po Úvodu) do první části knihy, napsal Jorge Otero-Pailos, profesor památkové péče („historic preservation“) na Columbia University's Graduate School of Architecture, Planning, and Preservation v New Yorku. Následuje rozhovor vedený mezi ním a editorkou a potom dalších devět statí českých a slovenských autorů, jež mají reagovat na podněty předložené americkým kolegou. Všichni zastoupení autoři (včetně J. Otero-Pailose) jsou zakotvení v prostředí tvůrčího výtvarného umění, architektonického navrhování a jejich reflexe; žádný z nich není restaurátor, specialista na stavebněhistorické průzkumy, památkář-úředník nebo manažer statku historického dědictví. Památková péče je pro ně spíše „tématem“ než „agendou“. V tom spočívá zřejmý editorský záměr, pregnantně vyjádřený editorčiným konstatováním, že „*díváme-li se na památky skrze jejich roli v našem životě, jsme vlastně všichni tak trochu památkáři*“ (s. 11). Potenciální čtenářská obec má být analogicky tvořena každým, kdo projeví vůli se situací památek ve vlastním či veřejném životě zabývat, ať už v myšlenkách, nebo činech. Pokud tedy editorka uvádí, že usilovala o to, aby všechny příspěvky překročily formát spekulace a přinesly „*náměty konkrétních nástrojů, které je možné [...] aplikovat na reálnou péči o památky v praxi*“ (s. 11), lze tomu rozumět tak, že je cíleno primárně na postoje a motivace, s nimiž lidé do rozpravy o památkách vstupují, nikoli na ty, jež vyplývají ze specifické kompetence těch (relativně nemnohých), kdo se v dané rozpravě profesionálně pohybují. Jinými slovy, nečekejme analýzy tmelů vhodných k ošetření povrchu barokního nábytku, ale úvahy o smyslu památek a památkové péče.

Takových úvah se v současném globalizovaném mediálním prostoru nachází velmi mnoho; avšak tam, kde kdysi rezonoval étos a individuální odvaha jít proti proudu (John Ruskin), nachází dnes skeptik převážně rutinní produkty akademického provozu, kam se étos a odvaha

implementují automaticky, ovšem v pragmaticky stanovených mantinelech. Máme navíc „*heritage science*“ pro ty, kdo věří v exaktnost památkové péče, a máme „*critical heritage studies*“ pro ty, kdo v ni nevěří.¹ Recenzent by se patrně mohl zaseknout v přemítání nad tím, jak lze v dnešní rozpravě o památkové péči oddělit zrno od plev. Pokusme se této pasti vyhnout a místo toho sledujme vybrané konkrétní podněty z předložených statí a jejich poselství.

Budiž předem řečeno, že inspirativních partií se v knize nachází velké množství a že její vydání představuje každopádně záslužný počín, už proto, že české a slovenské prostředí není (zatím) teoretizováním na téma „dědictví“ přesyceno.² Domnívám se ale, že soubor nedrží pohromadě tak dobře, jak nejspíš editorka doufala. V zásadě lze rozlišit dva typy příspěvků: texty J. Otero-Pailose s editorčiným komentářem a vedle toho texty ostatních autorů, které převážně nemají ambici zrcadlit komplexní pojetí první jmenovaného a pracují s omezenějším záběrem, jak co se týče předmětu, tak co do metody – což někdy působí rozporně. Vyplatí se proto procházet jeden text za druhým a všimnout si individuálních rozdílu mezi nimi.

Jorge Otero-Pailos (nar. 1971) v první studii vysvětluje, co v jeho pojetí znamená experimentální památková péče („*experimental preservation*“), kterou na kolumbijské univerzitě razí a vyučuje a pro jejíž potřeby založil a vede též publikační platformu, časopis *Future Anterior* (od 2004). V zásadě jde o dvě věci: zaprvé, v „památku“ se může proměnit cokoli, k čemu si jednotlivec nebo kolektiv nalezne příslušný druh vztahu; zadruhé, tento vztah, pokud je pozitivní, nemusí být v praxi vyjádřen výlučně konzervátorskou „ochranou“ a „péčí“. Experimentálně lze proto uchopit jak objekty památkového zájmu – „památkou“ může být unikátní umělecké dílo i hromadně vyráběný suvenýr –, tak subjekty-činitele. Svého druhu památkářem se stane rovněž ten, kdo objekt doplní tvořivou intervencí či výkladem, pokud přitom usiluje o posílení onoho vztahu. Otero-Pailos je vyškolený architekt. Vytváří též výtvarné instalace reagující na podněty ze sféry kulturního dědictví. Tomu, jak architekti a umělci interpretují objekty považované za dědictví, věnuje zvýšenou teoretickou pozornost, přinejmenším soudě ze studií přeložených do češtiny: dvě se zabývají názory architekta Rema Koolhaase, další uměleckými projekty a čtvrtá architektonickými doplňky, jež se k památkám připojují zpravidla z praktických důvodů, svým designem však paradoxně posilují dualitu mezi antikvovanou

„památkou“ a současným životem. V páté studii *Atmosféra jako kulturní objekt* reaguje Otero-Pailos na environmentální krizi a přemýšlí nad konceptem návratu k čistému ovzduší prostřednictvím jakéhosi velkolepého restaurátorského zásahu. Obecný přesah akcentuje též v rozhovoru s P. Melkovou, nazvaném příznačně *Od etiky kořistění k etice péče*. Prostředí památkové péče, jakkoli nedokonalé, vnímá jako předobraz (či dokonce předvoj) pečovatelského vztahu k planetě, který ji – a nás, lidstvo, pokud na ní chceme přetrvat – jedině může do budoucna zachránit.

Důraz na holistický přístup „příroda + kultura“ pokládám za nejsilnější devizu prezentovaných myšlenek J. Otero-Pailose. Nemyslím si však, že jsme museli čekat na experimentální památkovou péči, aby nás o významu neselektivní starostlivosti o „všechno“ přesvědčila. Otero-Pailos se – jak to umělci často dělají – stylizuje do role protisystémového rebela, který „*posouvá hranice*“ (s. 67). Nemá rád „*autorizovaný památkový diskurs*“ a „*vládní památkovou*

POZNÁMKY

1 Vít Jesenský, Co může památková péče získat z critical heritage studies? *Zprávy památkové péče* LXXXI, 2021, č. 3, s. 372–380.

2 Srov. na teorii zaměřené tematické číslo *Zpráv památkové péče* LXXVII, 2017, č. 6, a brilantní recenzi Jakub Bachtík, Skromné základy [rec. knihy Teoretické základy památkové péče na prahu 21. století], *Zprávy památkové péče* LXXX, 2020, č. 3–4, s. 398–401.

pěči“ (s. 15). Skutečnost, že tak činí z postu akademického pracovníka renomované (západní) instituce a v zemi, kde je ve skutečnosti vládní památková péče velmi slabá (USA), jej usvědčuje z určité míry rétorického pozérství. Ještě podivněji působí jeho sympatie k architektu Remu Koolhaasovi, jehož úvahy o památkové péči představují nejspíš jen šikovný marketingový tah, který prokoukne každý, kdo je konfrontuje s realizacemi jím založeného architektonického studia OMA (čest několika výjimkám). Studie jiných architektů, kteří k „životu“ ve vytvořeném prostředí přistupují mnohem seriózněji (a zároveň radikálněji), J. Otero-Pailos nečte, nebo nebere v potaz.³ Chápu, že ho irituje byrokratizace památkové péče a škatulkování památek na „zapsané“ a ty ostatní. Je však kontraproduktivní volat na jednu stranu po inkluzivní rozpravě a na druhou stranu peskovat ty, díky kterým se ještě vůbec máme o čem bavit. Úředníci ostatně v loňském roce převládali experimentální i autorizované památkáře: Evropská komise zveřejnila v červnu 2022 návrh nařízení Evropského parlamentu a Rady o obnově přírody (Nature Restoration Law), které se týká krajiny jako celku, tj. včetně lidských sídel. Bude-li schváleno Evropským parlamentem (možná již v roce 2023), stane se území Evropské unie, s využitím dalších nástrojů tzv. Green Dealu, de facto jednou velkou památkou určenou ke konzervaci (30 procent plochy) a restaurování (zbytek).⁴

Editorka svazku Pavla Melková registruje komplexní rozpětí Otero-Pailosových úvah a vnímavě na ně reaguje ve vlastních textech. Za všechny jeden citát, hned z Úvodu: „Mluvíme-li zde o památce, máme na mysli spíše starou hodnotnou věc – anebo možná dokonce jen hodnotnou věc“ (s. 10). Ve své stati *Zapojení památek do života* s pronikavostí rozebírá rozličné aspekty racionálního i emocionálního vztahu člověka k hodnotám v obývaném prostředí. Přitom připouští, že situaci „vidí úhlem pohledu dopadu na lidský život. Pokud bychom pojem památka rozšířili i například na přírodní prostředí viděné perspektivou jiných druhů, než je člověk, některé teze by musely znít jinak“ (s. 141). V českém prostředí zazněly podobné úvahy v knize *Obytná krajina* od architekta Ladislava Žáka (1947).⁵ Jako kdysi Žák, také P. Melková se domnívá, že (Žákův) „*pannaturalistický socialismus*“ lze skloubit s estetikou modernistické architektury, a ilustruje svou stať jednou obrázkem pastvin okolo Kladru nad Labem, podruhé fotografií vybetonovaného sklepení historické budovy někdejšího olomouckého kapitulního děkanství. Takový výběr by si zasloužil

podrobnější vysvětlení. Zamrzí také, že autorka, navzdory deklarovanému požadavku vůči autorům, minimálně komentuje svou vlastní tvorbu spojenou s fenoménem obnovy památek a míst paměti (s. 164–165).

Z dalších dvou architektů s bohatším portfoliem realizací, kteří do knihy přispěli, vlastní práci vysvětluje Norbert Schmidt (*Kolik prostorů se vejde na jedno místo? Kostel Nejsvětějšího Salvátora a Schwarzenberský palác v Praze*), zatímco Petr Hájek (*Eseje o strachu*) se stylizuje do role mudrce, jenž svá díla nepotřebuje vysvětlovat, a dokonce ani připomínat. Přitom srozumitelný vztah mezi teorií a praxí patří k silným stránkám J. Otero-Pailosa: mluví o ochraně atmosféry a připraví k tomuto tématu působivou a pochoitelnou výtvarnou instalaci. Jak se ale promítá Hájkovo nadšení z „*inspirace přírodními procesy*“ (s. 139) do jeho realizací v Olomouci, Litomyšli nebo Karlových Varech? Jak odráží Palachův památník ve Všetatech od Pavly Melkové hodnotu „*recyklace*“, zdůrazněnou v její stati (s. 145)? V Česku, na Slovensku a koneckonců v celé Evropě existují velmi špatné vzpomínky na architektu, kteří toho zejména v 50. a 60. letech 20. století namluvili hodně o „*regeneracích*“ památek a historických měst, zatímco v realu šlo o demolice a novotvary, mezi nimiž zůstaly trčet „chráněné“ pozůstatky historické tkáně.⁶ Bylo by dobré odnést si z toho ponaučení. Otero-Pailos ostatně sám varuje:

„*Potřebujeme si tu však dávat velký pozor na předpoklad, že když přidáme k historické budově novou část, tak jde vždy o zabezpečení styku mezi současným životem a kulturním dědictvím. V některých případech může mít takový přístavek opačný efekt. Kulturní dědictví se jím poškodí a od současného života se odsekne. Důležité je neuváznout v myšlenkové pasti, že jen věci, které jsme navrhli nedávno, jsou soudobé. Dědictví je soudobé právě jen potud, nebo přesněji proto, že na sobě nenesete estetickou stopu novosti.*“ (s. 78)

Otero-Pailos ukazuje, že hranice mezi „*dědictvím*“ a „*současným životem*“ je umělá, zároveň si ji ale nepřeje úplně odstranit: vnímá benefity rozmanitosti oproti kaši. Jak by to mohlo vypadat, kdyby byly tyto hranice setřeny, naznačuje v knize kurátorka současného umění Edith Jeřábková v příspěvku *Památková péče a její příbuzní*. Jestliže autorka považuje památkovou péči za atribut hierarchicky strukturované civilizace, jak ji známe, má zajisté pravdu. Co by se ale mělo stát? Jeřábková se opírá o queer teorie a z povahy věci neformuluje svou vizi jako politický program, jakkoli to tak může vypadat. Možnosti existence „*památek*“ v alternativním

(nebo budoucím) světě nesvazovaném normami mohou být bezpochyby zkoumány a umělecky vizualizovány; zmiňované pokusy s houbami se ovšem problému dotýkají jen velmi volně.

Tři studie v knize zachycují význam uměleckých intervencí a site specific projektů pro zvýraznění a sdílení památkových hodnot zanedbaných a ohrožených míst. Scénografka Markéta Fantová ve stati *Transformace zážitkem* popisuje spolupráci umělců s veřejností v Detroitu a Skopje. Architekt Igor Machata doporučuje ideu *Radikální ochrany* v případě staveb, které si nezískávají snadno pozornost širšího obecnstva, anebo je jejich vnímání zatíženo negativními asociacemi. Historička umění Radoslava Schmelzová rekapituluje průkopnický projekt Kladno +/- Záporo: Industriální safari z roku 2005 a – s využitím vzpomínek pamětníků – zdůrazňuje jeho úspěch při rehabilitaci odkazu průmyslové éry v očích místních obyvatel.

Předchozí čtyři stati vyjadřují důvěru v „obyčejné“ lidi: Edith Jeřábková by se bez odborníků úplně obešla, zatímco další tři autoři sázejí na spojení sexy nápadu a nadšení, jež může být pro zachování památky důležitější než práce specialisty (který případně nastoupí, až když se objekt ocitne mimo bezprostřední ohrožení a řeší se „jen“ technické detaily). Žádná ze studií v knize nereflexuje skutečnost, že nepřátelé památek a odpůrci památkové péče nejsou nějaké abstraktní entity či zlé síly, ale zase jen – tentokrát jiní, ale opět velmi konkrétní – lidé. Co když si občané přejí, aby památka zanikla? Co když volení reprezentanti samosprávy nechtějí „*památkovou zónu*“, nařizovanou „*vládou*“ (viz dnešní

POZNÁMKY

³ Christopher Alexander, *Podstata řádu: O stavitelském umění a podstatě univerza 1 – Fenomén života*, Brno 2020 [anglicky 2002].

⁴ Návrh nařízení zde: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52022PC0304>, vyhledáno 3. 3. 2023. Komentáře: Vojtěch Stejskal, Návrh nařízení EU o právním rámci pro obnovu přírody v Evropě, *Ochrana přírody* LXXVII, 2022, č. 4, s. 18–21. – Pavel Pešout – Jan Šíma, Co znamená nařízení Evropské unie na obnovu přírody pro Českou republiku, *Ochrana přírody* LXXVII, 2022, č. 6, s. 2–7. – K „*restaurování*“ biotopů: Jeňýk Hofmeister, Přísná ochrana přírody jako jeden z důležitých přístupů k zachování biologické rozmanitosti v ČR, *Ochrana přírody* LXXVII, 2022, č. 6, s. V–VII. Časopis *Ochrana přírody* je online dostupný zde: <https://www.casopis.ochranaprirody.cz/>, vyhledáno 3. 3. 2023.

⁵ Ladislav Žák, *Obytná krajina*, Praha 1947.

⁶ James Stevens Curl, *Budování Dystopie: Podivný triumf architektonického barbarství*, Brno 2023.

Brno), anebo národní park (Křivoklátsko), a argumentují údajně hrozícím umrtvením života v lokalitě?

Historik umění Rostislav Švácha si uvědomuje, že poučenější hlas bývá nezastupitelný, a ilustruje své přesvědčení ve studii o Ceně Klubu Za starou Prahu za novou stavbu v historickém prostředí. Cena se uděluje od roku 2003 a hlasuje o ní porota sestavená z členů Domácí rady Klubu. Autor přibližuje diskusi poroty o kritériích výběru, za něž považuje „kontextuálnost, kvalitu, vylepšení místa, ochranu dosavadních hodnot“ a „bonus“ v podobě funkčního přínosu stavby pro komunitu (s. 87–94). Cena Klubu si získala renomé a vhodně doplňuje Cenu Patrimonium pro futuro, kterou od roku 2014 uděluje Národní památkový ústav „příkladem dobré praxe“ v různých kategoriích péče o památky (součástí je i cena veřejnosti Památky děkují, kde může online hlasovat každý).⁷

Sympatickou sebereflexi zmíněných pěti kritérií poněkud kazí autorovo nekompromisní vystupování vůči „postmodernistickým novostavbám v historických centrech našich měst z devadesátých let 20. století [jež jsou] nevalitní zcela objektivně“ (s. 90). Znamená to, že musíte, jako kdysi v 19. století, projektovat ve „správném slohu“, aby si vás porota Klubu všimla? Volba stylu může být považována za věc vkusu, může ale (současně) vyplývat z respektu k hodnotám prostředí, do něhož novotvar vstupuje – a to mohou být i hodnoty založené na dominantní přítomnosti konkrétního architektonického jazyka. Tato otázka souvisí s další, kterou rovněž stať nerozebírá, a sice, co se v Klubu rozumí pod „historickým prostředím“. Nejde o snadné téma,⁸ právě Otero-Pailos by nejspíš varoval před tím, aby se historické prostředí stavělo arbitrárně do protikladu vůči prostředí ne-historickému a na intervence do obou se kladly různé nároky. Klub sice v tomto ohledu k výběru oceněných staveb nepřistupuje formalisticky (kandidáti se kupříkladu nemusejí nacházet v prohlášené památkové rezervaci či zóně), tím spíše by si ale publikum zasloužilo detailnější vysvětlení toho, jaké hodnoty místa měla příslušná novostavba respektovat a podtrhnout. Odvážuji se předpokládat, že přesun důrazu z „nových staveb“ na „historické prostředí“ by zahýbal s výsledky některých ročníků Ceny.⁹

Podobou novotvarů vkládaných do relativně stabilizovaných struktur se zabývá též poslední příspěvek nazvaný *Kontext tehdy a dnes (aneb vznik a zánik památkářské architektury)* od historičky architektury Martiny Mertové. Vychází z debaty ohledně návrhu na dostavbu pražské

Invalidovny od architekta Petra Hájka (2020) a pokouší se vypátrat, proč vyvolává nesouhlasné reakce. Autorka tvrdí, že odpůrci Hájkovu návrhu volají po revivalu tzv. památkářské architektury (podle ní takové, jež „záměrně odmitá výdobytky modernismů“, s. 194), stopuje genezi a historii toho proudu v českých zemích v průběhu 20. století a naznačuje, že jeho zvýšená popularita mezi architekty a památkáři se překrývá s periodami zvýšené politické nesvobody (40. a 50. léta) anebo postmoderní stylové módy (90. léta). Z přitakání návrhu Invalidovny ze strany Generálního ředitelství Národního památkového ústavu dovazuje, že „česká institucionalizovaná památková péče nyní oficiálně hájí nárok soudobé tvorby a tomu odpovídajících forem na vstup do území, která chrání“, a táže se, zda oponenty na Hájkově návrhu a některých dalších (Středoevropské fórum Olomouc od Jana Šěpky – SEFO, koncertní sál v Ostravě od Stevena Holla) dráždí buď „nejaktuálnější směr v architektuře“, anebo „evokace brutalismu“ diskreditovaného v „ěře Priorů“ (s. 205).

Čtenář oterovského svazku si láme hlavu nad tím, zda má studie M. Mertové s texty J. Otero-Pailose společného něco víc než používání sousloví „památková péče“. Tam, kde americký autor pléduje pro pluralitu a inkluzi, česká autorka vykopává z pohřebiště dějin bitvu slohů; jestliže první kritizuje mocenské nároky profesionálních institucí, druhá se raduje, že Generální ředitelství NPÚ rozhoduje autoritativně; jestliže první dává prostor experimentu, druhá přichází s hotovými recepty; jestliže první akcentuje individuální vztah k dědictví a rozmanité formy jeho vyjadřování navenek prostřednictvím umění, druhá škatulkuje a nálepkuje autory podle fabrikovaných historicko-politických paralel. Hodí se jí spojit tzv. styl domoviny s nacionálním socialismem, zatímco jeho kořeny v občanském a uměleckém (!) aktivismu konce 19. století takticky zamlčuje. Diskusi z 60. let dokládá výlučně citáty z úvah reprezentantů jedné strany. O situaci za hranicemi – o tom, jak se ve skutečnosti odlišuje recentní mezinárodní rozprava o kontextuální architektuře od jejího líčení – neříká nic.¹⁰ Metodiku Novostavby v památkově chráněných sídlech z roku 2004¹¹ má za „zastaralou“ (s. 201), zatímco návrh SEFO z roku 2009 prý reprezentuje „nejaktuálnější směr v architektuře“. Hájkův návrh, překřtěný lidem obecným na „klišata“, a Šěpkových „pět ledniček“ spojuje s Hollovým návrhem pro Ostravu, jenž, řekl bych inspirován R. Šváchou, představuje zcela odlišnou úroveň „kvality v architektuře“. Co když je to právě manipulativní

argumentace, ohýbání fakt anebo silové protlačování projektů vzniklých bez soutěže a bez jakéhokoliv ohledu na veřejné mínění, co především vadí kritikům dostavby Invalidovny a SEFO?

Z výše řečeného vyplývá jedna z point této recenze: experimentální památková péče by neměla být zneužita jako beranidlo proti neexperimentální památkové péči. Jak píše J. Otero-Pailos, v památkové péči se vždy vedle sebe vyskytovaly prvky ortodoxní a neortodoxní, míněno ve vztahu ke společenským konvencím (s. 68–69). Úsilí o zachování a prezentaci památkových hodnot vyvolává specifický druh tvořivosti, jenž by se bez povědomí o památkových hodnotách nezrodil.¹² Otázku, kde se nachází moment zlomu, v němž se dobré úmysly překloupí v cestu do pekel, nechává náš autor pochopitelně otevřenou. Musíme si ji klást v každém zvláštním případě znovu; můžeme se však při jejím promyšlení – dodávám – opřít o historickou zkušenost.

Další z point (k níž ovšem stati v knize pouze vedou, aniž by ji tematizovaly) je následující: jak se promění role „tradičních“ aktérů rozpravy o památkové péči, konkrétně například historiků umění? Kde je jejich místo v souřadnicích heritage science, critical heritage studies, architektury, site specific umění, ochrany životního prostředí, politických programů a občanského aktivismu? Může to být právě připomínání oné historické

POZNÁMKY

⁷ <https://www.npu.cz/cs/o-nas/projekty/patrimonium>, vyhledáno 3. 3. 2023.

⁸ K výměru „historického prostředí“ srov. Martin Horáček, *Historické prostředí a současná architektura: Verze 2017*, *Zprávy památkové péče* LXXVII, 2017, č. 6, s. 633–641.

⁹ Přístup Klubu lze srovnat s recentními doporučeními pro novostavby na vesnicích: Jiří Škabrada, *Pravidla slušného chování nové stavby na venkově*, *Pro památky* XI, 2022, č. 1, s. 14–17, č. 2, s. 16–19, č. 3, s. 16–19, č. 4, s. 16–19, <https://www.propamatky.info/cs/ctvrtletnik-propamatky/>, vyhledáno 3. 3. 2023.

¹⁰ Výběrová bibliografie k tématu zde: Sara Lardinois et al. (edd.), *Contemporary Architecture in the Historic Environment: An Annotated Bibliography*, Los Angeles 2015, https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/cahe_bibliography.pdf, vyhledáno 3. 3. 2023.

¹¹ Karel Kuča – Věra Kučová – Karel Kibic, *Novostavby v památkově chráněných sídlech*, Praha 2004.

¹² K tomu úvaha z Rakouska: Bernd Euler-Rolle, Brauchen wir eine schöpferische Denkmalpflege? *Denkmal heute: Denkmalpflege in Österreich*, 2009, č. 1, s. 40–47.

zkušenosti, anebo kompetence vytríbeného znalectví, případně kombinace obojího?

A co když ta nejvíce experimentální památková péče spočívá v tom, co si přál už vzpomínaný John Ruskin, totiž v ponechání pamětihodností na pokoji? Ovšem, i nejšetrnější konzervátorská intervence zůstává intervencí, a jak nás poučují ochránci přírody, totálně bezzásahová území představují na přelidněné a znečištěné planetě chiméru. Znamená to však, že by vize minimálního zasahování byla chybná? Musí všude razit do očí, kdo je zrovna doma pánem? Mezinárodní projekt Half-Earth usiluje od roku 2017 o přenechání poloviny planety divočině a překvapivě přitom spojuje politické socialisty a utopisty s konzervativci a ekonomickými pragmatiky.¹³ Kovidová pauza v letech 2020–2021 ukázala, že zpomalení tempa „investic“ a „růstu“ zdaleka není ve všech ohledech na škodu. „Památky, aby přežily, musí naprosto nepochybně vypadat jako památky,“ konstatuje (pravdivě) J. Otero-Pailos (s. 60). Jakým způsobem bychom toto poznání mohli skloubit s ideou minimálního zásahu, vizí restaurované planety a skutečností, že korálovým útesům lidská nepřítomnost prospěje, kdežto „památným“ budovám a sídlům nikoli?

O tom, že kniha *Živá památka* stojí za přečtení, snad tato recenze přesvědčila. Je na místě pochválit též fyzickou podobu knihy: formát je skladný, sazba odstavců elegantní a přehledná, písmo přiměřeně velké a obrazový doprovod přílehavý (až na zmíněnou absenci ilustrací návrhů zastoupených autorů z řad architektů).

Abych se vyhnul frázím, které se obvykle kládou na konec knižních recenzí, upozorním na jeden fenomén. V letech 1961–1976 prováděl archeolog Karel Valoch (1920–2013) průzkumy v jeskyni Kůlna v Moravském krasu; jeho syn Jiří Valoch (nar. 1946) otcí pomáhal a zároveň se svými přáteli-umělci v místě realizoval happeningy, land-artové a další aktivity, v nichž se archeologická praxe proměnila v součást uměleckého „výzkumu“. V letech 1982–1988 se archeologie s multimediálním experimentálním uměním potkala znovu, tentokrát na západním Slovensku, v projektu Archeologické památky a současnost, oficiálně zaštitěném Městskou správou památkové ochrany a ochrany přírody v Bratislavě.¹⁴

Chlubíme se, že jsme v Čechách a na Moravě stáli u kolébky ochrany přírody, když hrabě Buquoy založil rezervaci Žofínský prales v roce 1838; že jsme stáli u kolébky heritage science, když Jan Erazim Vocel nechal v roce 1847 provést chemický rozbor nalezených bronzových artefaktů; že jsme stáli u kolébky experimentální archeologie, když Jindřich Wankel dal někdy kolem roku 1880 v blanenských železárnách

odlít repliku halštatského prstenu, aby podpořil svou hypotézu o technologii výroby originálu.¹⁵ Nuže, nestali se Češi (a Slováci) díky Jiřímu Valochovi, Tomáši Rullerovi a dalším také průkopníky experimentální památkové péče?

doc. PhDr. Martin HORÁČEK, Ph.D.

Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra dějin umění

martin.horacek@upol.cz

POZNÁMKY

13 <https://www.half-earthproject.org/story/the-half-earth-project/>, vyhledáno 3. 3. 2023.

14 Obě série událostí představuje výstava *Valoch & Valoch: Archeologie a konceptuální umění*, Moravská galerie, Pražákův palác, Brno, 30. 9. 2022 – 27. 8. 2023.

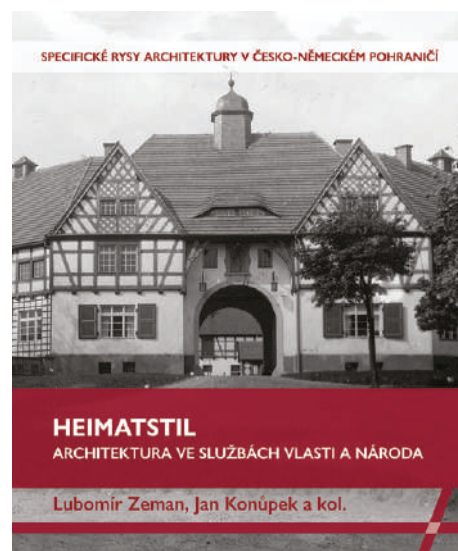
15 K Žofínskému pralesu: Josef Albrecht et al., *Chráněná území ČR VIII: Československo*, Praha 2003, s. 89. – K Vocelovi: Martin Horáček, Vocel – Hostinský – Hoernes: Central-European Contributions to the Discussion about the Beginnings of Art, in: Jan Galeta et al. (edd.), *Od dějin umění k uměleckému dílu: Cesty k porozumění vizuální kultuře*, Brno 2021, s. 495–514, zde s. 499. – Karel Sklenář, *Jan Erazim Vocel*, Praha 1981, s. 252–253. – K Wankelovi: Martin Golec, 1872–2022: Wankel a Býčí skála po 150 letech, in: Pavla Komínková et al. (edd.), *Moravské Švýcarsko Jindřicha Wankla*, Blansko 2022, s. 74–105, zde s. 84.

Heimatstil. Architektura ve službách vlasti a národa

ZEMAN, Lubomír – KONŮPEK, Jan (edd.). *Heimatstil. Architektura ve službách vlasti a národa. Specifické znaky architektury v česko-německém pohraničí*. Loket: Národní památkový ústav 2021. 309 s. ISBN 978-80-906866-8-7.

Dějiny architektury u nás po větší část 20. století psali autoři, kteří jednak vzývali moderní architekturu a urbanismus jakožto správné odmítnutí všeho, co se v těchto oborech dělo v předchozích staletích, jednak nekriticky přehlíželi vše, co nebylo národnostně české. Většina autorů byla o správnosti takového pojetí dokonce přesvědčena (řada z nich dodnes), navíc před rokem 1989 bylo prakticky vyloučené publikovat cokoli, co by z těchto dogmat vybočovalo.

Jistě, lze se radovat z toho, jak byl dům velmi rychle degradován na pouhou krychli. Zpočátku to bylo objevené a často i elegantní. Přitom se nehledělo na technickou stránku věci, ať už

jde o kvalitu některých stavebních materiálů, tepelně izolační vlastnosti stěn či problémy zatékání plochými střechami. Dějiny architektury meziválečného Československa byly líčeny, jako by se zde nic než funkcionalismus nestavělo. Přitom z hlediska celkové stavební produkce byly takto pojaté stavby ve výrazné menšině. Přesto byl vzbuzován dojem, že to ostatní vůbec nestojí za řeč.

Teprve po roce 1989 vznikaly předpoklady pro objektivnější a pravdivější představení toho, co se u nás v oblasti architektury a urbanismu dělo mezi polovinou 19. století a polovinou 20. století. Nejprve začalo docházet k rehabilitaci české nefunkcionalistické tvorby. Začaly se objevovat první monografie věnované novodobé architektuře některých měst a jejím tvůrcům, a to i ze Sudet. Přesto až nyní vznikla kniha, která skutečně významně doplňuje bílé místo tvořené Sudety, konkrétně územím od Mariánských Lázní po Jizerské hory. Teprve 30 let demokratických poměrů dokázalo u velké části společnosti potlačit nedůvěru až odpor ke všemu německému, a bylo tedy možno napsat a vydat knihu, která se snaží obraz „německých Čech“ co nejplastičtěji přiblížit.

Procházíme-li Sudety, tak i dnes, po mnoha desetiletích devastace a ničení jejich tváře, vnímáme výraznou odlišnost oproti českému vnitrozemí. Současně je velmi obtížné tuto odlišnost slovy přesně definovat a specifikovat. Recenzovaná kniha se pokouší toto téma alespoň naznačit a předestřít, zejména v úvodu a závěru. Těžiště knihy pak tvoří představení jednotlivých lokalit, staveb a jejich autorů. To vše s mimořádně bohatým obrazovým doprovodem jak současným, tak historickým. Výsledkem je neobyčejně působivá